

Joseph EVERATT

LAIŠKAI PAULINEI

Napoleonas patyrė triuškinantį pralaimėjimą Rusijos imperijoje 1812 metais, tačiau šaltiniai, publikuoti apie karinę kampaniją ir jos aukas maža tepasako apie šios tragedijos žmogiškąsias aukas. Kultūros istoriko Josepho EVERATTO straipsnyje analizuojami STENDHALIO (1783–1842), kuris dalyvavo šioje kampanijoje, laišškai seseriai. Jie atskleidžia, kaip šis įvykis paveikė paprastą prancūzų šeimą. Savo korespondencijoje jis mini karą keletą kartų: prieš išvykdamas iš Paryžiaus, trumpoje žinutėje iš Vilniaus ir kituose laiškuose, parašytuose jau išvykus iš Lietuvos ir pakeliui į Prancūziją. Juose rašytojas pasakoja apie liūdną jo aštuoniolikmečio pusbrolio Gaëtono, kuris gruodį pražuvo kažkur netoli Vilniaus, likimą. Laiškai taip pat atskleidžia gana šaltus didžiojo rašytojo ir jo giminių santykius, jo pomėgį malonumams ir nenorą prisiimti šeimos atsakomybės.

LETTERS TO PAULINE

Napoleon suffered a massive military defeat in the Russian Empire in 1812, but the published accounts of the war and the casualty figures give us very little idea of the human cost of the disaster. The letters that STENDHAL (1783–1842), who participated in the campaign, wrote to his sister show us how one ordinary French family was affected. He mentions the war in his correspondence several times: before setting off from Paris, in a short note from Vilnius, and in other letters he wrote after he left Lithuania and was on his way back to France. In them, he discusses the sad fate of his 18-year-old cousin Gaëton, who disappeared in December somewhere near Vilnius. The letters also show the strained relations between the great writer and his relatives, and they reveal his love of personal pleasure and his deep dislike of accepting family responsibilities. The article is by Joseph EVERATT.

Didžiojo Prancūzijos rašytojo Stendhalio laišškai rodo, kaip vieną prancūzų šeimą paveikė pražūtinga Napoleono kampanija Rusijoje 1812 metų žiemą. Laiškelis, kurį jis iš Vilniaus parašė savo seseriai spaudžiant didžiuliam šalčiui, jau gerai žinomas. O nežinomi tie, kuriuos jis parašė prieš tai ir po to. Sudėjus draugėn, šie laišškai pasakoja tragišką ir labai asmenišką šeimos istoriją.

Gimęs kaip Marie-Henri Beyle 1783 metais, Stendhalis užaugo garbioje Grenoblio šeimoje pietryčių Prancūzijoje. Tačiau jo motinos Henriette mirtis 1790-aisiais, kai jam tebuvo septyneri, esmingai paveikė jo gyvenimą. Tuo metu buvo pats Prancūzijos revoliucijos pakilimas, ir vėliau jis rašė, kad šie du įvykiai blokštė nubloškė jį į tikrovę.

Jis, jo tėvas ir dvi jaunesnės seserys Pauline ir Zenaïde apsigyveno pas senelį iš motinos pusės Henri Gagnoną, garsų miesto gydytoją. Senelis gyveno kartu su savo vyresne seserimi, savo dvidešimt penkerių metų sūnumi Romainu ir dvidešimt ketverių metų dukra Séraphie.

Šeima buvo pasiturinti, gyveno dideliame name Grenoblio centre, tačiau Henri nebuvo leidžiama išeiti į kiemą ir žaisti kartu su kitais vaikais. Jo tėvas buvo prokuroras, jis rūpinosi vaikų auklėjimu kartu su savo svaine Séraphie, samdė jiems griežtą mokytoją ir varžė

Didžioji Napoleono armijos dalis atvyko į Vilnių gruodžio 7-ąją.

Kai Rusijos armija užėmė pietines miesto prieigas ir pradėjo puolimą, įsakyta evakuotis. Josepho EVERATTO nuotrauka

smulkmeniškais taisyklėmis. Sprendžiant pagal Stendhalio laiškus ir autobiografinius užrašus, tėvas ir sūnus nesutarė. Henri buvo maištingos prigimties ir vėliau kaltino tėvą, tetą ir mokytoją, kad šie atėmė iš jo vaikystę.

To meto politinių neramumų akivaizdoje jo giminaičių aristokratiškos pažiūros natūraliai pavertė jį Prancūzijos revoliucijos šalininku. „Mano šeima buvo pati aristokratiškiausia visame mieste, tai mane iškart padarė piktu respublikonu.“ Provincialis Grenoblis jam atrodė kaip kalėjimas, ir jis troško iš čia ištrūkti.

Sulaukęs šešiolikos metų jis išvyko į Paryžių laikyti egzaminą į *École Polytechnique* (Politechnikos mokyklą – *pranc.*). Egzamino neišlaikė, tačiau jį priglaudė Noėlis Daru, jo senelio giminaitis, suradęs jam klerko vietą Karo biure. Atvykęs į sostinę kitą dieną po to, kai 1799-aisiais valdžią perėmė Napoleonas, Beyle'is liko ištikimas Prancūzijos imperatoriaus rėmėjas iki pat savo gyvenimo pabaigos. 1800 metų gegužę jis tapo dragūnų pulko, kuriam vadovavo jo pusbrolis Pierre'as Daru, leitenantu.

Kartu su Prancūzijos armija jis vyko į Milaną, čia patyrė pirmuosius meilės nuotykius ir įsimylėjo Italiją. „Tai buvo geriausi mano gyvenimo metai“, – rašė. Tačiau jis buvo nedrausmingas kareivis, ir viršinincai dažnai būdavo juo nepatenkinti. Jis pasitraukė iš tarnybos, tačiau 1806-aisiais vėl grįžo į Tiekimo dalinį, kuriam vadovavo jo pusbrolis Pierre'as Daru. Kartu su Napoleonu jis žygiavo į Berlyną, Vokietijoje liko trejiems metams, studijavo vokiečių literatūrą. Dalyvavo karinėje kampanijoje Vienoje 1809-aisiais, dirbo armijos administracijoje, dar kartą savo lėšomis aplankė Italiją 1811 metais.

Ištrūkęs iš savo provincialios aplinkos, Beyle'is Napoleono karų laikotarpiu klaidžiojo po Europą. Lankydamas vieną šalį po kitos, kaupė medžiagą savo kūrybai. Jo romanuose atsispindi jo paties patirtys: tai nuotykiškai žavingo ir niekam neįsipareigojusio jaunuolio, kuris mėgaujasi visais gyvenimo teikiamais materialiais ir jausminiais malonumais. Tai jis vadino beilizmu (*Beylisme*), nors rašydamas vartojo daug įvairių pseudonimų.

Kai 1808 metais jo sesuo Pauline ištekėjo, jis neteko išskirtinio savo artimiausios patikėtinės dėmesio, tačiau jie dažnai vienas kitam teberašė. Laiškai seseriai atskleidžia jo meilės nuotykius ir svarbius jo gyvenimo epizodus, pasakoja apie jo skolas, planus ir svajones, apie nelengvus santykius su tėvu.

1812 metų pradžioje Beyle'is vėl gyveno Paryžiuje – rašė Italijos tapybos istoriją. Kai tų metų birželį Prancūzija įsiveržė į Rusijos imperiją, jam ne iškart pasisekė grįžti į armiją, todėl iš Paryžiaus jis išvyko vėliau. Leido laiką ruošdamasis kelionei ir savo seseriai liepos 14 dieną rašė:

Tokios ilgos kelionės išvakarėse teturiu 900 frankų. Jei esi Grenoblyje, pamėgink įtikinti *our father* [mūsų tėvą – *angl.*], kad jis man atsiųstų šiek tiek pinigų. Man reikia jų ne tik įsigyti arkliais ant Nemuno krantų – savo siuvėjui turiu skubiai grąžinti 2010 frankų skolą. Išsiunčiau sąskaitą tėvui¹.

Galiausiai liepos 23 dieną jis išvyko, pasiėmęs su savimi nemažai laiškų ir siuntinių, tarp jų – ir imperatorės Marijos

Didžiojoje gatvėje, name Nr. 1, paprastai gyveno universiteto darbuotojai. Karo metu čia buvo įsikūrę armijos išdas ir sandoma kariuomenė. Stendhalis (Beyle'is) čia apsistojo, kai grįžo į Vilnių gruodžio 6 dieną. Josepho EVERATTO nuotrauka

Luzos laišką Napoleonui. Taip pat pasiėmė savo knygos, kurią tuo metu rašė, rankraštį. Jo laišakai Paulinei apie jo kelionę per Lietuvą leidžia mums suprasti, kaip karas paveikė jų šeimą. Vakare, prieš išvykdamas iš Paryžiaus, jis aprašė jai savo būsimą maršrutą:

Vyksiu labai greitai, prieš mane iki pat Karaliaučiaus keliaus kurjeris, bet čia pasijus pirmieji žygio sunkumai. Kaune bus blogiau: sakoma, kad tose apylinkėse gali nukeliauti penkiasdešimt lygų (lyga – apie 4,8 kilometro – *red.*) ir nesutikti nė gyvos dvasios (manau, kad tai labai perdėta; taip sakoma Paryžiuje, kur visa nepagrįstai išpučiama). Kunigaikštis arki-kancleris vakar man sakė dėti pastangų, kad man labiau pasisektų nei vienam mano bičiuliui, kuriam prireikė dvidešimt aštuonių dienų, kad iš Paryžiaus pasiektų Vilnių. Tačiau sunku judėti į priekį tomis karo nuniokotomis dykynėmis, ypač su ta maža vargana karietaite, prie žemės lenkiama tūkstančio paketų, kuriuos man patikėjo visi lig vieno.

Beje, Gaėtonas norėjo vykti su manimi. Pasakiau jam, kad būtų fiziškai neįmanoma į tą karietaitę tilpti dar kam nors šalia manęs ir mano tarno. Tada jis man parašė akiplėšišką laišką apkaltindamas, esą siūliau jį paimti drauge. Esu panašioje padėtyje kaip ir garbingas žmogus La Bruyère: mano būdas laiduoja už mane. Visi žino, kad nemėgstu, kai man prieštarauja, o pagalvojus, tai truktų dar dvidešimt dienų! Lydimajame laiške jo tėvas vadina mane apgaviku; niekas negalėtų

Prancūzai keletą vienuolynų – tarp jų ir Bazilijonų – pertvarkė į ligonines. Užėmę miestą rusai pavertė jį kalėjimu.
Josepho EVERATTO nuotrauka

būti toliau tiesos, ir aš jiems pirmą kartą pasitaikius aiškiai pasakysiu, kad jie gali pamiršti, jog aš iš viso esu².

Jis pasivijo Prancūzijos armiją netoli Oršos Rusijoje rugpjūčio viduryje ir pranešė savo pusbroliui Pierre'ui Daru, kuris tuo metu buvo atsakingas už maisto tiekimą visai *Grande Armée* (Didžiajai armijai – *pranc.*). Baimindamasis, kad atsargų skubančiai armijai ilgam neužteks, Daru nesėkmingai mėgino įtikinti Napoleoną nesiveržti į Rusijos gilumą. Gaėtonas Gagnonas, devyniolikmetis Beyle'io dėdės Romaino sūnus, gavęs tarnybą Daru vadovaujama dalinyje, taip pat prisijungė prie armijos Rusijoje.

Beyle'is įžengė į Maskvą su pirmaisiais Prancūzijos daliniais rugsėjo 14 dieną, čia praleido mėnesį ir išvyko iš miesto spalio 16-ąją, anksčiau nei didžiama karių, gavęs užduotį iš anksto jiems parūpinti maisto. Snigti pradėjo pirmąją lapkričio savaitę, kai jis atvyko į Smolenską.

Žygiavimo sąlygos tapo sunkios: buvo šalta, maistas menkas, armiją vargino kazokų antpuoliai. Beyle'is keliavo iškart paskui imperatorių. Napoleonas atvyko į Molodečną netoli Vilniaus gruodžio 3 dieną ir apsistojo Oginskio rūmuose, iš jų parašė keletą laišku savo užsienio reikalų ministrui. Jis taip pat parašė savo garsųjį 29 biuletinį, kuriame kreipėsi į Prancūzijos žmones ir pripažino kampanijos nesėkmes. Beyle'is atvyko į Molodečną kitą dieną imperatoriui šį miestą palikus.

Oras pradėjo staigiai vėsti, stoji dvidešimties laipsnių šaltis. Napoleonas pakvietė kai kuriuos savo generolus ir pranešė išvykstant į Paryžių. Jis davė nurodymus laikyti Vilnių užimtą, leisti armijai ilsėtis ir atstatyti tvarką ir išvyko septintą valandą vakaro su nedidele palyda. Tik išvykęs per neapsižiūrėjimą vos neįėjo į rusų stovyklavietę ir tik tik išvengė nelaisvės.

Beyle'is iš Molodečno patraukė į Vilnių ir pakeliui prailenkė su priešais. Jis prarado savo knygos rankraštį, nors aplinkybių niekad išsamiai neaprašė, tik po ketverių metų rašytame laiške užsiminė, kad jį „suėdė kazokai“.

Atvykęs į Vilnių gruodžio 6-ąją, naktį jis praleido name Didžiojoje gatvėje Nr. 1, kur buvo apsistojęs Maisto tiekimo dalinys. Kaip tik iš šio namo jis parašė dar vieną laišką Paulinei. Išvargintas šalto oro ir ilgos kelionės, kitą rytą rašė pranešdamas, kad yra sveikas ir gyvas:

Aš sveikas, mano brangiausioji. Dažnai galvojau apie tave ilgo žygio iš Maskvos, trukusio penkiasdešimt dienų, metu. Praradau viską, turiu tik drabužius, kuriais vilkiu. Gera žinia ta, kad sublogau. Patyriau daug fizinių sunkumų ir nebuvo jokių progų linksmybėms; bet dabar visa tai pamiršta, ir aš esu pasiryžęs vėl pradėti tarnauti Jo Didenybei³.

Oro temperatūra nukrito iki dvidešimties laipsnių. Tie, kurie rašė dienoraščius, nebegalėjo rašyti, nes rašalas stingo į ledą. Armijos likučiai atvyko į Vilnių tarp gruodžio 7 ir 9 dienos. Gruodžio 8-osios ir 9-osios naktys buvo ypač šaltos – beveik trisdešimt laipsnių šalčio. Pakeliui į Vilnių kareiviai matė sustirusius lavonus naujo pastiprinimo karių, kurie buvo atsiųsti iš Vilniaus užtikrinti armijos atsitraukimą ir kurie mirė iš šalčio stovėdami savo postuose. Tarp Molodečno ir Vilniaus nuo šalčio mirė beveik pusė armijos.

Kai jie atvyko į miestą ir mėgino prisijungti prie savo dalinių, kilo sumaištis. Miestas buvo gerai aprūpintas maistu, tačiau jo dalinimas kurį laiką strigo. Žinia, kad Napoleonas išvyko į Paryžių, greitai pasklido tarp kareivių, ir daugelis jautėsi palikti likimo valiai. Gruodžio 9-ąją iš pietinės pusės priartėjo rusai ir pradėjo pulti miestą. Itališkosios kavalerijos dalis išėjo ketindama juos išvaikyti, tačiau greitai grįžo, nugalėta šalčio. Nutarta tą vakarą evakuoti miestą. Didžioji

armijos dalis pajudėjo ankstų kitos dienos rytą. Oras šiek tiek atšilo, tačiau pradėjo gausiai snigti, sniegas apsunksino žygiavimą. Prireikė keletą valandų pasiekti aukštas Panerių kalvas, tamsoje buvo sunku rasti kelią; tačiau kareiviai įsitikino einą teisinga kryptimi, kai aptiko daugybę vežimų, taip pat ir dalį izdo, kurio arkliai nepajėgė užtempti įkalnėn dėl sniego ir ledo.

Beyle'is išvyko iš Vilniaus anksčiau nei likusioji armijos dalis, patraukė tiesiai Kaunan, kur persikėlė per Nemuną ir paliko Rusijos imperiją. Po septynių dienų jis pasiekė Karaliaučių – nepaisydamas po rogių pavažomis lūžtančio ledo jam važiuojant per marias. Čia praleido dvi savaites, atsigavęs gruodžio 28 dieną parašė seseriai trečiąją laišką apie atsitraukimą:

Čia atvykę sutikom daugybę kitų karių, bet tarp jų Gaėtono nebuvo. Pasirodo, jis sirgo dar prieš patekdamas į Vilnių, kur p. Daru pasakė man, jog rado jį visiškai palūžusį, besišaukiantį mamos. P. Daru paskolino jam kiek pinigų, atidavė savo paskutinį arklį ir paskutinę porą batų – tais sunkiais laikais nepriekaištingas poelgis, kai arklys gali reikšti gyvenimą arba mirtį. Aš mėginau išsiaiškinti šias nelaimingas aplinkybes. Visi apgailestauja dėl to vargšo jaunuolio likimo, bet niekas negali nieko pridėti prie to, ką p. Daru pasakė jo tarnai, paskutiniai matę Gaėtoną likus vienai lygai iki Kauno. Kai visa tai vyko, aš buvau šešias ar septynias lygas pirma jo. Galbūt kai dėdė apie tai sužinos, jam užteks gerumo parašyti tiems žmonėms, kurie matė jo sūnų netoli Kauno. Tai p. Garnot, karo komisaras, ir Edouard'as Ribaux, karo komisaro pavaduotojas, p. de Baure sūnėnas.

Visa tai rašau tau, baimindamasis, kad vėliau neturėsiu tam laiko, tačiau niekam nieko apie tai nesakyk, išskyrus tėvą. Vis dar rusena viltis, tačiau labai menka.

Šio žygio metu žuvo generolai ir artilerijos karininkai. Menkai tikėtina, kad Gaėtonas, neturėdamas pakankamai tvirtumo, būtų visa tai pakėlęs. Bet vis dėlto gali būti, kad jis pateko į nelaisvę.

Sudie, brangioji, tai labai liūdna žinia. Niekam apie tai nesakyk. Manau, kad p. D., kuris pasielgė labai garbingai, parašys jo tėvui. Man pavyko išgyventi vien dėl mano ryžtingumo. Mačiau, kaip greta manęs daugybė žmonių praranda stiprybę ir miršta⁴.

Beyle'is ir toliau rašė Paulinei apie jų jaunojo pusbrolio likimą. 1813 metų sausio 20 d. iš Berlyno jis rašė:

Ar p. Z. (Daru – J.E.) parašė ir pranešė *of this poor G.* [apie vargšą G(aėtaną) – angl.]? Aš nerašiau, nes iki pat man išvykstant iš Karaliaučiaus vis dar turėjau vilties ir manau, kad p. D. parašys. Tad niekam apie tai nepasakok⁵.

Po trijų dienų, vis dar būdamas Berlyne, jis vėl rašė:

P. Z. (Daru – J.E.) Paryžiuje. Ar jie parašė tėvui apie varšelį Gaėtoną? Jis būtų likęs gyvas, jei būtų turėjęs vyriškos ištvėrmės. Žodžiu, pranešimas teisingas⁶.

Beyle'iui labai palengvėjo išvengus nemalonios užduoties. Grįžęs į Paryžių, vasario 4 d. jis rašė:

Žinai, p. D. parašė mano dėdei. Tai išvadavo mane nuo didžiulio rūpesčio. Niekad nebūčiau sugalvojęs, kaip pranešti tokią liūdną žinią⁷.

Žlugus Napoleonui, jis grįžo į Italiją ir čia apsigyveno. Savo kūriniuose retkarčiais prisimindavo kampaniją Rusijoje, tačiau apie šeimos tragediją neprisitardavo; apie ją mes sužinome tik iš jo laiškų. 1821 metais Stendhalis pateikė keletą autobiografinių detalių savo paties nekrologui, kuriame trumpai aprašė savo vaidmenį kare:

Jis įžengė į Maskvą drauge su Napoleonu rugsėjo 14 dieną ir iš čia išvyko su specialiu pavedimu spalio 16-ąją. Jis turėjo tiekti armijai maistą, ir būtent jo parūpinta duona maitinosi kariai, žygiuodami iš Oršos link Boberio. P. Daru įvertino jo tarnystę imperatoriui⁸.

Joseph EVERATT

Iš anglų kalbos vertė **Helmutas ŠABASEVIČIUS**

¹ STENDHAL. *Lettres à Pauline.* – Paris: La Connaissance, 1921, p. 127.

² Antanas VAIČIULAITIS. *Stendhalis Lietuvoje.* – Roma: [Lietuvių katalikų mokslo akademija], 1974, p. 213.

³ Ten pat, p. 214.

⁴ Ten pat, p. 215.

⁵ STENDHAL. *Lettres à Pauline.* – Paris: La Connaissance, 1921, p. 131.

⁶ Ten pat, p. 132.

⁷ Ten pat.

⁸ STENDHAL. *Souvenirs d'égotisme.* – Paris: Folio, 1991.

LITERATŪRA

1. Marie-Françoise BOIS-DELATTE. *Stendhal. La révolte et les rêves.* – Grenoble: Glénat, 2006.
2. Gilles DUTERTRE. *Les Français dans l'histoire de la Lituanie (1009–2009).* – Paris: L'Harmattan, 2009.
3. Joseph EVERATT (sud.). *Napoleono armija Lietuvoje.* – Vilnius: Mintis, 2011.
4. STENDHAL. *Lettres à Pauline.* – Paris: La Connaissance, 1921.
5. STENDHAL. *Souvenirs d'égotisme.* – Paris: Folio, 1991.
6. Antanas VAIČIULAITIS. *Stendhalis Lietuvoje.* – Roma: [Lietuvių katalikų mokslo akademija], 1974.

Evakuaciją sekė oro atšilimas ir snygis, todėl judėti tapo sunku.
Apsnigta sodyba Trakų apylinkėse.
Josepho EVERATTO nuotrauka

